

урожай./ А над ним хмарин сувої./ Туч весняних кораблі./ З польової, молодой./ Из колгоспної землі.

Народнопоетичні метафори у творчості А. Малишка не тільки експонують у мовній формі результати образного пізнання дійсності, але й конструюють нову художню реальність. У таких метафорах відображена національна специфіка концептуалізації світу, ціннісні орієнтири українців.

Тетяна Беценко

НАРОДНОПІСЕННА УНІВЕРСАЛІЯ ЗОРЯ В МОВІ ПОЕЗІЇ А. МАЛИШКА

Пізнання світу можливе через пізнання мови: світ як єдине ціле, універсум у результаті творчої роботи людського духу, інтелектуальної діяльності людини «зречевлюється» у словах, у мовних формах: «Слово, номінація виступає результатом такої творчої діяльності людини, засобом формування об'єктивної думки» (Єрмоленко С. Я. Мовно-естетичні знаки української культури. — К., 2009. — С. 335), а «мова як феномен національної самоідентифікації, як вербалізований вияв ментальності народу, стрижень національної культури відтінює універсальні логічні закони людського пізнання, мислення» (Там само, 333).

Зберігаючи й передаючи з покоління в покоління досвід людства, мова водночас своєрідно резервує комплекс соціально та історично набутих категорій самопізнання і світорозуміння, систему морально-етичних, естетичних категорій. Первинним джерелом, що повною мірою засвідчує національну картину світу, слугує народнописенна мова, яку справедливо визнано основою формування художнього світогляду письменника.

Увага до народнопоетичних засобів у мовотворчості художників слова зумовлена тим, що уснопоетичні одиниці — не лише стилістичні засоби: їх слід уважати «формою вияву національного світобачення, осмислення й вираження навколишньої дійсності, закоріненими в менталітеті українського етносу, способом пробудження національної самосвідомості»

(Данилюк Н. Поетичне слово в українській народній пісні. — Луцьк, 2010. — С. 101).

В українській літературі є багато творів, естетично-образна система яких зумовлена тим чи тим народнопісенним джерелом. Чим же пояснити потяг митців до використання фольклорно-пісенного матеріалу, потребу в зверненні до народно-пісенного слова? Очевидно, тим, що народна пісня «допомагає відчутти організм мови як культурного надбання нації в усій повноті його життя, відчутти його не як статичне явище, а як динамічне, тобто те, що вкладається в зміст поняття «мовна діяльність» (Єрмоленко С. Я. Мова і українознавчий світогляд. — К., 2007. — С. 123).

Зв'язок мовотворчості Андрія Малишка з фольклорно-пісенними джерелами неодноразово привертав увагу дослідників. Адже ідіостиль поета відзначається концентрацією різних фольклорно-пісенних атрибутів, що охоплюють як окремі одиниці лексичного, фразеологічного, синтаксичного рівнів, так і засоби їхньої формальної (композиційної) побудови відповідно до усталених фольклорно-пісенних канонів.

Насамперед звертаємо увагу на народнопісенні універсалії — образно-асоціативні, багатошарові узагальнення, почасти поліфункціональні, полісемантичні, сформовані на основі національно-мовного досвіду (побутового (практичного), культурно-естетичного, поетичного (образотвірного)). В авторській поезії народнопісенні універсалії — це «переломлені» в індивідуальній поетичній системі образно-змістові, асоціативно нашаровані (з урахуванням первинного — фольклорного поетичного досвіду етномовців) «концентрати» — комплекси, втілені у відповідну мовну форму, співвіднесені з певним мовним рівнем (рівнями). Для народнопісенних універсалій характерні: повторюваність у текстах (жанрових зразках), усталеність семантики, відносна сталість компонентного складу, певні (відносно усталені, традиційні) образно-асоціативні зв'язки (способи образного кодування дійсності).

Народнопісенні універсалії стали базою для формування поетичних універсалій, що є більш широким поняттям. Поетичні універсалії охоплюють як фольклорно-пісенний (колективний), так і власне поетичний (індивідуальний у своїй

сукупності) досвід художньо-образного віршового мовотворення. У будь-якому разі мовнообразна поетична система становить поєднання народнопісенних та поетичних універсалій.

Для мовостилю Андрія Малишка характерна увага до способу слововираження та оформлення думки, що виявляється в поєднанні індивідуально-авторського та загальнонародського, загальнонаціонального сприйняття дійсності, підґрунтям же слугує народнопоетична творчість як джерело формування художнього світобачення.

Улюблені фольклорні образи А. Малишка — *зоря, явір, сад, роса, хліб, колос, поле, нива, ранок, вечір, пісня, соловей рідний край (Батьківщина), рідна земля, мати, Дніпро, Дунай...* Ключові з них — *вітер, доля, щастя, пісня, дума, дорога, криниця, степ, мак, вода*. Обтяженість ідеологічними настановами тогочасної доби хоч і позначилася на ідіолекті митця, однак не знівелювала стрижневе для української ментальності поняття *воли (свободи)*. Саме у творчості А. Малишка відбулася динамізація фольклорно-пісенної домінанти *рушник*.

Народнопісенна універсалія *зоря (зірка)* — одна зі знакових у мовотворчості митця.

Як і в народній поезії, *зірка* — атрибут вечора. Тому *зоря (зірка)* у поетичному світі А. Малишка — *вечірня, вечорова: Десь піду я спокійно між люди,/ Поклонюся вечірній зорі; А сьогодні — вийду в самий вечір,/ В розцвіт вечорової зорі.*

Зоря (зірка) у творчій уяві поета часто означається прикметниками *полум'яна* чи *світанкова*.

Відповідно до фольклорно-пісенних традицій *зоря* у мовотворчості митця зберігає асоціативний зв'язок з поняттями *дівчина, кохання, зустріч під зорями* тощо. Однак А. Малишко значно розширює поетичний «обсяг» народнопісенної універсалії *зоря*, надаючи їй більш глибокого змісту: вона співвідноситься з поняттями *Україна, Батьківщина, рідна земля: Весела хмаро, вдалині/ Промчиш і не повернеш знову,/ То розкажи хоч ти мені —/ Чи бачиш зірку вечорову/ На Україні? Зорі Батьківщини — це кийвські зорі: І світяться балканські зорі,/ Мов кийвські зорі мої.*

Так А. Малишко своєрідно «конкретизує» поетичне осмислення поняття *зоря* як символу української землі.

Народнопісенний універсальний образ *зорі* також слугує позначенням найвищої мети: *І я скажу: ходімо вище й вище,/ До крайніх зір, до глибочизни рік.*

У національній поезиці номінація *зоря* (*зорі*) пов'язана з чистими, високими людськими почуттями (любові й вірності). Традиційний образ — зіставлення понять *дівчина* — *зоря*. Ці архетипні уявлення активізував митець, опосередковано вказуючи на зв'язок означених понять: *Назбираю за долиною/ Теплих зір полум'яних,/ Де з червоною калиною/ Ходить вечір, як жених./ Перейду яри опадисті/ По землі, як по саду,/ Поміж гнівом в серці й радістю/ Місце зорям тим знайду./.. Посаджу їх попідвіконню;/ За черешневі мости./ З тої теплоти великої/ Білими яблуками рости./ Дарувати буду дівчині,/ Щирим друзям без жалю,/ У слова нові, невивчені/ Світлий промінь переллю.*

Саме на таке сприйняття народнопісенної універсалії *зоря* вказує контекст, у якому взаємодіють образи *червоної калини* (символ кохання, дівочої вроди), *черешневого мосту* (мабуть, аналогічно до народнопісенного образу *калиновий міст*, що асоціюється з коханням), *саду* (у фольклорно-пісенних зразках — місце зустрічі закоханих), *дівчини*.

У світосприйнятті А. Малишка народнопісенний образ-символ *зорі* пов'язаний з поняттям *пам'ять* (духовна пам'ять нації, пам'ять народу), зокрема у поезії «Вікові зелені кручі»: *І живуть глибини слова/ Думою одною,/ Зоре ж моя світанкова,/ Палай наді мною!* Таке авторське слововживання слугує доказом семантичної розбудови народнопісенної універсалії, що вже набуває статусу поетичної універсалії.

Для мовомислення А. Малишка характерне подальше поглиблення художньо-образного сприйняття та поетичної репрезентації народнопісенної універсалії *зоря*, що виражається в уособленні означеної реалії — наданні їй рис та властивостей людської істоти: *Он зоря вечорова до мене шепоче барвіста:/ — Що ти став, як німий, надивляйся на землю свою; Дивляться зорі з неба, немов замучених очі.*

Народну традицію позначення часу в індивідуальній мові автор фіксує формульною сполукою *вечірня зоря*: *Забринять до вечірних зір, пор.: На зорі кують ковалі.*

Результатом деривації номінації *зоря* є авторські неологізми *зореносиця* (*земле, зореносице моя!*), *зоряно-рясний* (*Отак би жити синім квітнем/ Під небом зоряно-рясним,/ На око — зовсім непомітним,/ На слово — дивно голосним*).

Отже, в пейзажних, героїко-патріотичних віршах, у філософській та інтимно-ліричній поезії Андрія Малишка актуалізовано образ *зорі*, що засвідчує його наскрізний характер як ознаку ідіостилу поета.

Наталія Мех

«ПІСНЯ, ЩО НАРОД ЗАКОЛОСИЛА...» (ОБРАЗ ПІСНІ В ПОЕТИЧНІЙ МОВІ А. МАЛИШКА)

У мові української поезії слово Андрія Малишка має своє неповторне звучання. Особливо це пов'язано з пісненими текстами «Ми підем, де трави похилі...», «Київський вальс», «Білі каштани», «Цвітуть осінні тихі небеса» і знаменитим «Пісня про рушник».

Прикметна мовотворчість Андрія Малишка й з погляду використання семантики ключових слів *слово, думка, пісня*. У його поетичному словнику вони займають помітне місце і щодо частоти вживання, і щодо значенневих відтінків.

Розвиваючи традиційні мотиви, спираючись на поетичний словник, Андрій Малишко водночас переосмислює концептуальне наповнення слова-поняття *пісня*: адже багато своїх творів він називає піснями, а назва циклу «Пісня яворів» засвідчує й глибокі фольклорні основи його мовної творчості.

Для поетичних текстів А. Малишка характерне розгортання слова *пісня* в епітетні, метафоричні, парафрастичні структури, а також семантична тотожність його з лексемами *слово, мова, думка*. На це вказує характерна сполучуваність іменника *пісня*. Взаємозамінність слів названого поетично-контекстуаль-